

Живојин Андрејић¹

Центар за митолошке студије Србије, Рача

СРЕДЊОВЕКОВНА ЖУПА СВРЉИГ У СРПСКОЈ ЗЕМЉИ ТИМОК

Апстракт: *Праћењем историје земље Тимок српско-словенског племена Тимочана и њиховог жупског система уочава се постојање жупе Сврљиг. На основу средњовековних извора и турских катастарских пописа у раду се врши реконструкција опсега српске средњовековне жупе Сврљиг и њеног броја насеља, цркава, манастира и тргова.*

Кључне речи: *Тимочани, земља Тимок, жупа Сврљиг, нахија Сврљиг, тврђава Сврљиг, насеља, цркве и манастири.*

Земља Тимок и Видински деспотат

У преисторијском античком периоду² простор слива реке Тимок је држао народ Трибала, а у римско време се помиње и племе Тимахи, а река Тимок као Тимасум. По свему судећи, Тимахи су једно трибалско племе. Трибали су насељавали и просторе јужно од Дунава, у Поморављу и Тимоку, као и око река Арчер, Лом, Цибрица и Искар. На овом простору, поред Дунава налазе се места: Талиата /Д. Милановац/, Трансдиерна /Текија/, Диана /Караташ/, Понтес /Костол/, Егета /Брза Паланка/, Клевора /Михајловац/, Акве /Прахово/, Дортикум /Раковица у Бугарској/, Бононија /Видин/, Рациарија /Арчер/ и Алмус /Лом/. У Тимоку, на реки Тимок, налазила су се и два истоимена града: Тимасум Мајус /Тимок Велики, у атару Нишевца код Сврљига/ и Тимасум Минус /Тимок Мали, Равна код Књажевца/. Из Тимока потичу и три римска императора трибало-дачког порекла: Галерије, Лициније и Даја (Петровић, 1997: 47-49; Андрејић, 2000: 77-97).

Словенско племе Тимочани има извесну своју државност, од почетка IX до краја X века, када самостално и у савезу са суседним Кучанима и Бодритима, и заједничким

¹ mitcentar@mts.rs

² Овај текст представља најновију (незнатно измењену) верзију истоименог рада који је објављен у часопису Баштиник (број 21, 2019, стр. 255-270).

кнезом Борном, преговарају са царем Франака, 823. године (Ћирковић, 1981: 147; Првановић, 1970: 102-106). По свему судећи, Тимочани су „морали имати некакаву развијенију друштвену организацију која је могла, у име неке чвршће заједнице да закључи савез“ са Францима, а у другом случају да прекину и одрекну савез са Бугарима (Ћоровић-Љубинковић, 1978: 21). На основу доступних података, Тимочани су насељавали поречје Тимока све до Ниша и Пирота, област од Пореча, па низ Дунав, до реке Искар. Простор словенског племена Тимочана, који је у речном склопу слива Тимока, упућује на постојање њихове кнежевине, али је њено име остало непознато у изворима. Може се претпоставити, на основу аналогије Мораваца и њихове кнежевине Мораве, да се и њихова земља звала Тимок. Са нестанком кнежевине Мораве и византијске теме Морава, нестаје и име Тимочана и Тимока. Уместо теме Морава појављује се византијска тема Србија. Доласком Бугара на Балкан дошло је до потискивања седам словенских племена на запад и југ. Ова словенска племена су се у том тренутку граничила на западу с Тимочанима. Победом над Аварима и потискивањем Франака, Бугарска је избила у Панонију, све до Драве, а у њен састав су ушла и словено-српска племена јужно од Дунава: Морављани, Бодрићи, Љутићи, Кучани и Тимочани. По свему судећи, ова племена су створила савез, на челу са Морављанима, на простору истоимене кнежевине.

Тимочани су и после потчињавања од стране Бугара сачували извесну самосталност. Какав је њихов статус после пропасти Првог бугарског царства и Самуиловог царства нејасно је. Нема сумње да су се придруживали устанцима Ђорђа Војтеха и Петра Дељана, а у српско-византијском рату су стали на страну првих, на челу са Константином Бодином, 1072-1075. године, тако да је Бдин лако заузет.

О племену балканских Мораваца и њиховој територији износе се само хипотезе. Позивајући се на Ајнхардове описе, још од IX века српски и бугарски историчари су приближно на исти начин убицирали територије поменутих балканских племена. Панта Срећковић је, позивајући се на руске ауторе, лоцирао Бодриће на простору Мачве, Кучева, Баната и Бачке; Гудускане источно од Велике Мораве /Браничево/, Тимочане око Тимока и Нишаве, а Моравце око Јужне Мораве и средњег тока Велике Мораве (Срећковић, 1884: 57-59). Слично мишљење су имали Ковачевић и Јовановић, као и бугарски историчар Златарски (Ковачевић, Јовановић, 1894: 28-31).

Стара српско-словенска земља Тимок ушла је у састав Кнежевине Мораве крајем VII века. Племена Морава, Тимочани, Бодрићи, Љутићи, Браничевци и Гудускани –

Кучани створили су велики савез у оквиру кнежевине Мораве, са седиштем у граду Морава, који се налазио на ушћу Велике Мораве у Дунав. Морава је била самостална кнежевина од краја VII века до великог напада Бугара на српске кнежевине. Бугари су избили на реке Мораву, Саву и Дунав и своја освајања окончали заузимањем Срема и упадом у Славонију, 829. године. Моравски кнезови су постали вазали Бугарске (Андрејић, 2016: 145, 39).

У српско-византијском рату 1072-1075. године српски краљ Михајло је освојио читаву кнежевину Мораву и дао је на управу свом сину Бодину, који се притом прогласио за цара. Од средине XII века, источну Србију и крајеве данашње северозападне Бугарске, пространу и многољудну земљу Дендру, баштинио је српски жупан Деса. Десин син Немања такође баштини Дендру у оквиру византијске теме Перистрион, а потом српске државе Немањића крајем XII и почетком XIII века. По нашем мишљењу, од тренутка када је своја наследна права на Дендру остварио жупан Деса средином XII века, она су се пренела на његовог сина Немању, потом унука Теху /Техомила/, параунука Константина Теха, чукунуку Михајла Шишмана и прануку Михајла III, који су постајали и цареви Бугарске (Андрејић, 2016: 54-55, 145).

Десини потомци су своју владарску столицу пренели у Бдин, око 1292. године, по коме је читава област названа Видинска кнежина, а потом деспотство. Видински деспотат је постао вазал Србије, као и Бугарска после битке на Велбужду, 1330. године. Сврљиг је поново ушао у састав српске државе. Вазални статус Видин има и у време царева Душана и Уроша.

Видин је добио на управу Страцимир, други син бугарског цара Александра, 1356. године. Страцимир се осамосталио, прокламовао за цара, своју деспотовину прогласио за царство, а притом је Видинску епископију ставио под ингеренцију Цариградске патријаршије. Када су Турци освојили Видинско царство, 1396. године, Страцимир је погубљен, а његова земља претворена у истоимени санџак са четири нахије: Видин, Сврљиг, Бања и Белград. Највећа нахија је била Видин, која је обухватала области: Видин, Загорје, Полом, Тимок, Црна река /Црни Тимок/ и Виношница. Границе Видинског санџака нису обухватале Неготинску Крајину и Кључ, јер су чинили тимар који је традиционално припадао султанијама, још од султаније Оливере (Андрејић, 2016: 146).

Страцимиров син Александар је исламизован и постао санџак-бег под именом Искендер или именом Али-бег. Највероватније, за узврат је постао санџак-бег Видина,

али му се губи траг. Имајући у виду да је од више области – некадашњих жупа формирана нахија Видин, то произилази да је ова нахија представљала некадашњу земљу која је припадала видинском деспоту, а нахије Белград, Сврљиг и Бања су биле поседе високе властеле.

Имајући у виду нахије и области Видинског санџака, долази се до реконструкције средњовековног жупског система Видинске кнежевине, па и земље Тимок, када је овај систем примарно био и успостављен. Средњовековне жупе у Видинској кнежевини и некадашњој земљи Тимок јесу: Тимок, Црни Тимок, Арчар – Загорје, Лом, Видин, Кобишница, Замна и Кривина. Проширивањем кнежевине у њен састав су ушле и жупе Сврљиг и Бања /део жупе Моравице/. Са нестанком кнежевине Мораве и византијске теме Морава, нестаје и име Тимока (Андрејић, 2015: 115).

У време Василија II формирана је Нишка епископија, обухватајући области Ниш, Мокро, Компло, Топлицу и Видин, којој вероватно припадају Средњи и Доњи Тимок (Новаковић, 1908: 33-36, 56; Калић, 1983: 5-40). У време српско-византијског рата 1072-1075. године просторима источно од Велике и Јужне Мораве завладао је накратко српски принц Бодин. У овом рату је тешко страдао Сирмиј – Дмитровица и крајеви јужно од Саве и Дунава, све до Видина (Живковић, 2000: 35-57; Пириватрић, 1997: 177). То је време када се бележе снажнији продори и насељавање Печењега јужно од Саве и Дунава, што је морало имати за последицу делимично разарање српско-словенског жупског система.

Земљом Дендром у суседству Ниша, простором западно од Старе Планине, господари жупан Деса, млађи син великог жупана Уроша I, у првој половини XII века (Андрејић, 2007: 31-36). Када је Стефан Немања извршио продор на Исток, 1185-1190. године, поред многих градова које је до темеља порушио, у Тимоку је то учинио са градовима Кожељ, Равно и Сврљиг, тако да се „не подигоше до данас“ (Стефан Првовенчани, 1988: 72). Изгледа да је тада трајно уништен и сваки административни систем у Тимоку. Крајем XIII века простори Тимока улазе у састав Видинског деспотата под Михајлом Шишманом, сином бившег бугарског цара Константина Теха и Марије Палеолог (Андрејић, 2007: 45-47).

У средњовековним изворима се не помиње ни било какво место под именом Тимок, а за такво место и град са неутврђеном убикацијом зна једино неко народно

сећање забележено у епизи. Позната је само Тимок Паланка, данашњи Књажевац.³ Кроз читав средњи век нема помена ни једне жупе у Источној Србији и читавом Тимоку.

Жупе су морале бити у долини Сврљишког Тимока, Црног Тимока, Белог Тимока, Трговишког Тимока и Тимока /Великог/. У долини Белог Тимока је област Тимок, у којој су се налазили градови Равно и Кожељ. Може се претпоставити да је седиште ове жупе било Тимок Равна. Област Црна Река је у долини Црног Тимока. Село Зајечар, на ушћу Белог и Црног Тимока, налази се у Црној Реци. У време турске власти читав Тимок са Заглавком је истоимена нахија, а област у долини Црног Тимока припада нахији Црна Река (Бојанић, 1973: 38). Село Оснић Тимок у Црном Тимоку је једино место које се зове Тимок и вероватно је ту било седиште жупе. У долини Сврљишког Тимока је морала бити жупа са средиштем у граду Сврљигу. На ушћу Трговишког у Сврљишки Тимок је у време под турском влашћу Тимок Паланка, данашњи Књажевац.

У средњем веку једна жупа је могла бити и у долини реке Јасенице, на којој се налази место с тим називом, као и жупа Злот, са истоименим местом на исто тако названој реци. У Кључу је морала бити жупа Вратна, у сливу истоимене реке, са истоименим местом⁴, где се налази и истоимени манастир, као и жупа Пореч у долини реке са местом Пореч (Јовановић, 1935). Међутим, Пореч је био у средњем веку жупа Вишеслава са градом Вишеслав (Андрејић, 2016: 152-153).

Уколико се има у виду да су турске нахије успостављане на простору претходних административних јединица, произилази да су засигурно постојале жупе Црна Река – Црни Тимок и Тимок.

После пада Видинског царства – деспотата Јована Страцимира, после битке код Никопоља 25. септембра 1396. године, ова територија је претворена у истоимени санџак. Према турском попису из 1454-1455. године, Видински санџак има четири нахије: Видин, Сврљиг, Бања и Белград (Боянич-Лукач, 1975: 57-90). Нахија Видин је била највећа и састојала се из неколико мањих области, по свему – некадашњих жупа: Видин, Загорје и Полом /данас у Бугарској/, Тимок, Црна Река, Гелвије и Винишница /у Србији/. У нахији Видин су биле дунавске тврђаве Видин и Флорентин, као и 128 села.

³ Извесни епски Тимок се налази у Приморју: „Да сиђемо до Тимока града“, „У Тимоку граду бијеломе“, „До Тимока града каурскога“. За време Турака се једино данашњи Књажевац званично звао Тимок Паланка (Detelić, 2007: 202, 423).

⁴ Место се звало Врата, а насељено је становништвом из Влашке у XVIII-XIX веку (Јовановић, 1940: 71, 228, 244-246, 268).

Речни, жупски систем је формиран у склопу река Тимок, Вишеслава – Пореч, Замна, Кобишница, Тополовац – Бдина, Арчар и Лом. У Тимоку су постојале жупе: Бдин, Арчар – Загорје, Лом – Полом, Тимок, Црни Тимок, Сврљиг, Вишеслава – Пореч, Кривина – Кључ, Замна и Кобишница; дакле, укупно десет (Андрејић, 2015: 115).

Српски жупски систем Тимока

О жупском систему српских средњовековних држава и земаља зна се нешто више тек у новије време.⁵ Коначно је извршено и мапирање земаља и жупа некадашње средњовековне Кнежевине Мораве (Андрејић, 2016). У време формирања жупа на простору српских племена и земаља оне су називане према рекама, а места у којима су била седишта према именима жупа. Заштићене висинским рељефом по ободима, имале су повољне климатске услове и стога су добро насељене. Границе жупа нису довољно чврсте јер су их представљале планине, побрђа или шуме. Посебну организацију имале су пограничне жупе које су називане и – крај, крајина или крајиште. Средиште жупе био је град – утврђење које су становници били дужни да одржавају. Жупама су заповедали жупани, који су првобитно били старешине локалних великих родова, а поред њих су постојале и скупштине свих слободних људи – жупљана (Цвијић, 1922: 4-5). Давно је примећено да је жупа најмања територијална административно-друштвена јединица, као и да је већина жупских имена истоветна с називима река, а доста ређе са именом краја, или са именом свог главног града. Жупе су понекад биле територијално врло мале, јер су такве биле долине река или котлине (Жиречек, Радоњић, 1978: 4). Ранофеудалне велике жупе, у долинама већих река, су у каснијим периодима дељене на две или више мањих, а од половине XIV века у Босни долази до стварања градских жупа (Рибар, 2009: 152-153).

Од прве половине XV века дошло је у Србији до трансформације старе организације жупанстава, тако да су успостављене нове административне форме, назване „власти“. Сматра се да су стара имена жупа, заснована на именима већих река, у Деспотовини промењена. Власти су добиле име према најзначајнијим градовима – утврђењима: Островичка, Некудимска, Смедеревска, Голубачка, Браничевска,

⁵ Динић, 1978; Алексић, 1957: 337-338; Павловић, 1979: 51-67; Томовић, 1998: 1-10; Томовић, 2000: 33-43; Томовић, 2002: 63-74; Томовић, 2003; Томовић, 2005: 33-44; Благојевић, 2002: 13-22; Ђирковић, 2009: 3-20; Мишић, 2009: 31-39; Мишић, 2014: 64-70, 87-88; Андрејић, 2011: 29-66; Андрејић, 2012 а: 101-132; Андрејић, 2012 б: 14-55; Андрејић, 2013 а: 43-88; Андрејић, 2013 б: 109-140; Андрејић, 2013 в: 67-114; Андрејић, 2013 г: 89-122; Андрејић, 2014 а: 101-118; Андрејић, 2014 б: 381-404; Андрејић, 2016; Андрејић, 2017 а: 15-35; Андрејић, 2017 б: 23-38.

Петрушка, Борачка, Лепеничка, Крушевачка, Теочачка и Тишачка. Реорганизација је учињена са циљем појачавања одбране земље, тако да је она била војног карактера, а на челу власти су биле војводе (Динић, 1968: 237-238). Град и насеље Лепеница су постојали у долини и брегу на десној обали реке Лепенице, на простору савременог града Крагујевца (Андрејић, 2010: 32-37). Али, у повељи краља Стефана Томаша, из 1458. године, Стефану Ратковићу, великом логотету српске деспотовине, каже се да су његов двор и три села у Лепеници, не у власти Лепеничкој (Раџки, 1867: 156); то би значило да напоредо постоје жупа Лепеница и Лепеничка власт, што не би било чудно за то време, уколико се има у виду да је у Босни остао стари жупски систем до пада под турску власт, па чак и после тога (Смиљанић, 2009: 29-45, 30-42). Међутим, поједине велике тврђаве – које су од изузетног значаја за одбрану земље – не помињу се у систему власти: Ждрело, Хомољ, Ресава, Кучево, Раваница... Све ово показује да стари систем жупа није укинут и да је формиран нов систем, систем власти, који паралелно постоји.

О жупама дознајемо на основу фрагментарних трагова из њима савремених извора. За комплетирање сазнања о жупама од великог значаја су турски пописи српских земаља 1455-1476. Године, зато што су они регистровали стање недуго после пропасти српских средњовековних феудалних држава. Иако нешто каснији, када је стање на терену делимично промењено, од значаја су за допуну сазнања и пописи из прве половине XVI века (Шабановић, 1964; Hadžibegić, Handžić, Kovačević 1972; Stojaković, 1987; Аличић, 1984; Аличић, 1985). Осим тога, новоуспостављена турска административна подела на нахије базирала се на жупском систему. Турци српске жупе претварају у нахије, углавном под истим именом и са истим седиштима, али се само у појединим случајевима обим територије мењао. Постоје и поједини примери промене имена жупских средишта, а тиме и административне области. На територији новоформираног Смедеревског санџака, после 1476. године, постоје нахије: Брвеник, Јагодина, Кучево, Лепеница, Левач, Маглич, Љубостиња, Некудим, Островица, Раља, Морава, Рудник, Сокол, Звижд, Пек, Ждрело, Лучица, Омољ, Раваница, Ресава, Црница, Колубара, Загора, Стари Жабар, Сиврице, Жрнов, Железник, Ломница, Јасеница, Осаница, Рача и Гружа (Војанић, 1974: 93). На територији Видинског санџака налазе се нахије: Видин, Белград, Бања и Сврљиг (Бојанић, 1973: 12).

Турски пописи уредно региструју приходе феудалаца и становника градова, села и катуна, као и њихових тргова, бродова – прелаза на рекама, млинова, откова и

ваљарица. Региструју мезре – некада постојећа а тада напуштена села, занатлије, манастире и свештенике. Иако се не помињу цркве, често се пописују свештеници а то по аутоматизму значи да постоје цркве у било каквој грађевинској форми. Такође, цркве и манастири који се помињу нису новосаграђени, јер су Османлије одмах по овладавању српском земљом забранили изградњу нових. То значи да су пописани манастири, цркве и села постојали и пре 1459. године. Исто тако, у то време напуштена села – мезре су претходном периоду била жива.

Турска нахија Сврљиг

У другој половини XV века Видински санџак са средиштем у Видину имао је вилајете: Видин, Белград /Белоградчик/, Бања и Сврљиг, као и тврђаве: Видин, Флорентин, Белград, Бања /Соко/ и Сврљиг (Бојанић, 1973: 12).

За реконструкцију средњовековне жупе Сврљиг, етничког и социјалног статуса становништва, њених села, манастира и цркава, највише података дају најранији турски порески пописи санџака, кадилука и нахија.

У попису Видинског санџака, из 1466. године, помињу се само села у тимару Исмаил-бега, диздара тврђаве Сврљиг:

Гојмановце /на истоименој реци/ има 43 мушких пореских глава и 10 нежењених (Бојанић, 1973: 20).

Црниловце са 25 људи и 5 нежењених, **Тиховац** /данас Тијовац/ 25 домова, 5 нежењених, а **Береница** /Бреница/ 14 домаћина (Бојанић, 1973: 25).

Бојинце /непознато/ са 15 кућа и 5 нежењених (Бојанић, 1973: 37).

Перковица /вероватно Пирковац/ са 20 + 3 и селиштем **Кокоринце**. **Сирина** /потес Ширина у селу Округлица/ са 30 мушких глава, 7 нежењених и 1 удовицом. **Луково** – други назив Влах Буково /данас Лабуково/ са 10 домова, 3 нежењена, 1 удовица (Бојанић, 1973: 44).

Добријовце /данас Добрујевац/ са 15 глава, 3 нежењена и 1 удовицом.

Цуринце /Ђуринац/ са 30 и 4 нежењена (Бојанић, 1973: 64).

Пошто је у питању попис тимара заповедника тврђаве Сврљиг може се претпоставити да је ово само делимичан попис насеља нахије Сврљиг, јер су остала села припадала хришћанима. Имајући у виду да је попис настао само петнаестак година после пада Србије, а педесетак година од пада Видинског деспотата, може се

претпоставити да су ова села постојала у жупи Сврљиг и у претходном периоду. Такође, постојала су и била жива села која се у попису наводе као селишта или као пуста.

Следећи попис, из 1478-1481. године, опширнији је и детаљнији. У тврђави Сврљиг живе 16 посадника и 12 њихових сродника /укупно 28/ муслимана међу којима је један имам и један мујезин, што значи да је изграђена џамија у подграђу. У месту Сврљиг – подграђе живе две муслиманске заједнице од 72 мушке главе. Међу њима су кројачи Илијас и Ајас и играч Карађоз. Хришћанску заједницу чине тројица бравара са породицама (Бојанић, 1973: 117-119).

Хасу Муслухудина, заима – имама тврђаве Сврљиг припадају села:

Кали Баба /данас Галибабинац/ има 38 кућа, 15 неожењених, 4 удовице и *Недељка муслимана*. Село има једну *воденицу* са 2 витла (Бојанић, 1973: 119-120).

Периш је веће село, са 53 куће и 10 неожењених. Пописан је *Душан, син попа* и ковач Радослав. Село има 1 *воденицу* са 4 витла (Бојанић, 1973: 120-121).

Боравица /Бобовац у селу Манојловцу/ има 16 кућа, 1 неожењеног, 2 удовице и *воденицу* са 3 витла (Бојанић, 1973: 121-122).

Грбавче са 6 кућа и 2 неожењених (Бојанић, 1973: 122).

Белоиње са 22 куће, 2 неожењена, 4 удовице и *млином* са 2 витла. Пописан је Дамјан, син Кумана, што би могло да упућује на њихово куманско порекло (Бојанић, 1973: 123).

Аланинце – друго име Белје Поље /данас Веље Поље/ је са 54 кућа, 12 неожењених, 8 удовица и *млином* са 1 витлом (Бојанић, 1973: 123-124).

Болузина /данас Плужина/ 39 кућа, 3 нежење и 6 удова. Међу њима је *Миладин, син попа*. Имају *млин* са једним витлом (Бојанић, 1973: 125-126).

Нишевце /Нишевац/ је имао 64 куће, 10 неожењених и 4 удовице. Пописан је *поп Вучина* и његов брат Радослав, што значи да село има цркву. Донига, син Куманче, опомиње на куманско порекло. Постоји и *воденица* са једним витлом (Бојанић, 1973: 126-127).

Копаж Кошара /Копажкошара/ има 29 кућа, неожењеног и удовицу, као и *млин* са 2 витла (Бојанић, 1973: 127-128).

Позвизда /непознато/ је близу дербенда – клисуре са 89 кућа, 13 неожењених, 4 удове, међу којима су *Стоја, син попа* и *Кузма, зет попа*. Имају једну *воденицу* са 3 витла (Бојанић, 1973: 128-130).

Подград – подграђе тврђаве Сврљиг – 41 кућа, 5 неожењених и једна удова. Међу пописанима су *Која и Јанко, синови попа*, Вучина грнчар и Стојчин, син Куманице (Бојанић, 1973: 130-131).

Ђурци имају 14 кућа и једну удову (Бојанић, 1973: 131-132).

Гулихан⁶ /данашњи Гулијан/ има 73 куће, 4 неожењена, 7 удовица и *попа Радивоја*. Дакле, село има цркву, а пописан је и *млин* са 3 витла (Бојанић, 1973: 132-133).

Давидовце /Давидовац/ је само са 13 кућа, а било је врло велико село пре расељавања. Заједница од 33 домаћинства, 3 неожењена и 4 удовице одселила се у село Дудевлар у Загорју, код Видина. У овој заједници је пописан *поп Србин* и његов син Лазар. Друга заједница /4 куће/ из Давидовца одселила се у село Стрезиште у Загорју. Трећа заједница /3 куће/ одселила се у село Рајац у Загорју (Бојанић, 1973: 133-135).

Лозан има 15 кућа и *воденицу* са једним витлом. Крај Лозана су селишта: **Меривер, Бренце, Дарничар** /Трничар у селу Околишту/, **Влахово, Алексинце** /непознато/ и **Милошевце** /непознато/ (Бојанић, 1973: 135-136).

Крента има само једну кућу.

За тимар заима Сврљига је уписан и велики порез за закуп *пазара*, мукате и *панађура* од 4.000 аспри (Бојанић, 1973: 136-137). Пазар, вероватно недељни пијак и годишњи панађур – вашар су, вероватно, били у Подграду и Нишевцу.

Тимару неименованог кадије Сврљига припадају села:

Хрсовац /Рсовац/ са 28 кућа, 6 неожењених, 2 удовице и *једним муслиманом* (Бојанић, 1973: 137-138).

Брекуново /непознато/ има 53 куће, 10 неожењених и једну удову. Пописани су и *Михајло и Павле, браћа попа* (Бојанић, 1973: 138-139).

Рашаница /Рашанац између Пирковца и манастира *Св. Арханђела*/ са 15 кућа, 2 неожењених и *воденицом* са два витла. Ту је и **манастир Св. Архангел** (Бојанић, 1973: 139-140).

У нахији Сврљиг су пописана и села:

Околиште са 40 кућа, 8 неожењених, 3 удовице и *поповима Јованом и Петком*. Околиште има и *воденицу* са 2 витла. Значи, село има цркву. Код овог села је пописано и селиште **Бучачин** /непознато/ (Бојанић, 1973: 141-142).

⁶ Гулихан је кованица од Гул – Ђул (у значењу ружа) и хан (друмско свратиште).

Округлица има 53 куће и 11 неожењених. Међу њима је *поп Радослав* са своја три брата. Дакле, Округлица има цркву. Пописана су у његовој близини и селишта **Уланичиште**⁷ и **Белковце** /непознато/ (Бојанић, 1973: 142-143).

Бели Поток је врло велико село: 76 кућа, 11 неожењених, 4 удовице и *воденица* са 2 витла (Бојанић, 1973: 144-145).

У селу **Глоговце** у Тимоку станују „неки неверници из споменутог Белог Потока“ /данас постоји село Глоговац западно од Књажевца/ са само 4 куће. Ту су и селишта: **Глатнице**, **Орал** и **Чуберниче** (Бојанић, 1973: 145-146).

Радмировце /Радмировац/ има 28 кућа, 7 нежењених и 3 удове. Код њега је селиште **Рашаница** /данас постоји поток Рашинац у Радмировцу/ (Бојанић, 1973: 146).

Драјинце /Драјинац/ са 46 кућа и 9 неожењених има и ковача Радована. Уз њега су селишта **Радивојевце** /непознато/, **Милковце** /данас Миљковац/ и **Дољани** /непознато/ (Бојанић, 1973: 148-149).

Раденковце има 22 куће и 5 неожењених. Крај њега је селиште **Црквиште** – Дољани (Бојанић, 1973: 149).

Извор је са 39 кућа, 6 неожењених, 2 куће удовичке и *воденицом* са 6 витла. У селу је грнчар Радинац (Бојанић, 1973: 150-151).

Цуцинце /изгледа да је пусто, непознато/ (Бојанић, 1973: 151).

Штитар има 16 кућа, 3 неожењена и воденицу са 2 витла (Бојанић, 1973: 152).

Сливик /Шљивовик/ је са 28 кућа, 14 неожењених и 2 удовичке куће. Уз њега су селишта **Јовиште** /непознато/, **Беласовац** /непознато/ и **Козница** (Бојанић, 1973: 153).

Зидине /непознато/ има 56 кућа, 10 неожењених, 3 удовичке куће и *воденицу* са 1/2 витла. Зидине држе и део селишта **Козница** /непознато/ (Бојанић, 1973: 155-156).

Лалинце /Лалинац/ је врло велико село са 102 куће, *поповима Ђуром, Марком и Деверчом* и *воденицом* са 3 витла. Дакле, село има цркву. У његовој околини су селишта **Бујаков Глог** /непознато/, **Рударце** /непознато/, **Врањан** /непознато/ и **Српце** /непознато/ (Бојанић, 1973: 158-160).

Бурдин /данас Бурдимо/ има 32 куће, 7 неожењених, једну кућу удовице и *воденицу* са 2 витла. Уз њега је селиште **Отуловце** /непознато/ (Бојанић, 1973: 161-162).

Гујсавце има 33 куће, 18 неожењених, 4 кућа удовица и *воденицу* са 4 витла. Пописан је *поп Јаков* што значи да село има цркву. Уз Гујсавце је селиште

⁷ Реч је, по свему судећи, о потесу *Уланичица*, између данашњих села Гулијан и Округлица.

Јарменинце, које спада под Загорје, али у њему станују и неки из овог села (Бојанић, 1973: 163).

Иако је Сврљиг трпео турске нападе, наводно се не помиње ни једно напуштено село. У нахији Сврљиг, 1455-1478/81. године, пописани су: тврђава Сврљиг, Подград – Сврљиг, Гојмановце, Црниловце, Тиховце, Береница, Бојинце, Перковица, Ширина, Луково, Добријовце, Ђуринце, Кали Баба, Периш, Боравица, Грбавче, Белоиње, Аланинце – Веље Поље, Болузина, Нишевце, Копај Кошара, Позвизда, Ђурци, Гулихан – Гулиан, Давидовце, Лозана – Лозан, Крента, Хрсовац, Брекуново, Рашаница, манастир Св. Архангел, Околиште, Округлица, Бели Поток, Радмировце, Драјинце, Раденковац, Извор, Џуцинце, Штитар, Сливик, Зидине, Лалинце, Бурдун и Гујсавце (Бојанић, 1973: 17-70, 117-177). Укупно 45 насеља.

Међутим, ова тврдња се не може прихватити с обзиром да су пописана бројна селишта, некадашња жива села: Кокоринце, Меривер, Бренце, Дарничар, Влахово, Алексинце, Милошевце, Бучанин, Уланичиште, Белковце, Глатнице, Орал, Чубернице, Рашаница, Радивојевце, Милковце, Дољани, Црквиште, Јошиште, Белосавац, Козница, Бујаков Глог, Рударце, Врањан, Српце, Отуловце и Јарменинце. Укупно 27 селишта. Пописана селишта, односно мезре, представљају некадашња жива села која су постојала у време пре турских освајања. Према томе, у жупи Сврљиг су постојала 72 жива насеља пре 1459. године.

Већа села су: Лалинце /102 куће/, Позвизда /93/, Гулиан /80/, Бели Поток /80/, Нишевце /68/, Аланинце /62/, Зидине /59/, Брекуново /54/, Периш /53/, Округлица /53/, Драјинце /46/ и Околиште /43/. Укупно у вилајету има преко 1600 домова. Ако једна кућна заједница има у просеку 7 чланова онда у вилајету живи укупно око 12.000 становника. Од тога је било око 100 муслимана.

Зајаков је идентификацију села из турских пописа нахије Сврљиг вршио према границама некадашњег Сврљишког среза /1980/: манастир Св. Архангел до с. Пирковац; Белоиње; Периш; Берковче; Бојаков – мезра до с. Лалинац; Бучум; Ивлах Букова = Лабуково; Бурдин = Бурдимо; Бархавиче; Велие Поље; Галибабинци, Горње и Доње Белоиње = Белоиње; Крента, Г. и Д. Крента = Крента; Кравие, Г. и Д. Кравије = Кравие; Нишовче, Г. Нишовче = Нишевац; Гулихан = Гуљан; Гарбофче = Грбовче;

Давидовац; Драинац; Влахово; Врело; Извор; Сливје; град Сврљиг; мезра Алексинче до с. Давидовца; Гоимановац; Копајкошара; Лалинче = Лалинац; Лозан; Миљковац; Округлица; Околиште; Пирковац; Плужина; Преконози; мезра Пуста Решаница /Радмировац/; Раденковац; Тиовац; мезра Тлсти До /Варош/; Црнољевица и мезра Црквиште /Раденковац/ (Заяков, 1981: 121). Укупно, дакле, више од 40 села и мезри.

У попису из 1478-1481. у Сврљигу се бележи стари средњовековни манастир Св. Арханђела. Он се налазио између села Пирковца и Попшице (Кнежевић, 1993-1994: 201). Очигледно, у питању је манастир Св. Арханђела Михаила. Занимљиво је да се Пирковац налази у горњем току Беле Реке, која низводно формира реку Тополницу. У селу Миљковцу, у кањону Тополнице, налазе се остаци старог средњовековног града Железника – Железна Врата и цркве у близини. Град је био средиште жупе Тополнице (Андрејић, 2016: 185).

У појединим селима се помињу попови, а у неким се наводе поповски синови или браћа. То упућује да су у свим тим селима постојале цркве, с тим што су обвезници пореза били поједини попови, а у оним селима где се они не помињу директно – значи да су изузети од плаћања.

Цркве и манастири који се појављују у турским пописима никако не могу бити новоизграђене цркве, јер је постојала забрана градње. Мogle су то бити само старе цркве, које су постојале пре турске окупације, или обновљене старе цркве које су биле разорене или напуштене приликом ратова. То значи да су све те цркве постојале и око 1400. године у селима: Подграду, Нишевцу, Перишу, Болузини – Плужини, Позвизду, Гулихану, Давидовцу, Брекунову, Околишту, Округлици, Лалинцу и Гујсавцу. Највероватније је некада постојала црква и у Црквишту (Дољани). Укупно је, дакле, у некадашњој жупи било 13 цркава и један манастир.

Пазар и панађур, недељна пијаца и годишњи вашар на тргу у Подграђу тврђаве Сврљиг, постојали су и пре турског освајања. Овде је била и црква Св. Пантелејмона. Годишњи вашар се одржавао на дан посвете цркве у Сврљигу, 9. августа / 27. јула. Други вашар је одржаван код манастира Св. Архангела Михаила, 8 / 21. новембра. Сви становници села Вароши и Палилуле су се раније окупљали и веселили у зарушеној тврђави Сврљиг на младог Св. Николу, 9 / 22. маја (Мишковић, 1881: 92).

Недељни пазар и панађур који су одржавани у Подграђу, у коме живе Турци и исламизирани, није могао бити везан за хришћанске празнике. На место одржавања пазара и панађура опомиње предео Пазариште, а на подграђе село Варош.

У многим селима су, као што је показано, постојале воденице и било их је око 20. У нахији постоје и хришћани занатлије: три бравара, два ковача и два грнчара.

Исламизација у селима је тек отпочела, јер су регистрована само 2 муслимана, од којих један и даље носи српско име Недељко.

Жупа Сврљиг

Средњовековна жупа Сврљиг⁸ налазила се у поречју Сврљишког Тимока, а најстарије средиште је било у старом античком Горњем Тимоку на простору данашњег Нишевца, а касније у граду Сврљигу.⁹ Постоји претпоставка да је у Нишевцу био кастел Меридиопонте, као и епископија Меридио, јер су откривене ранохришћанске цркве. Град Сврљиг је у кањону Белице, леве притоке Тимока, на стени која надвисује жупу око Горњег – Сврљишког Тимока. Са северозападне стране се налази зараван Пазариште, а потом следи село Варош. Под селом, крај Тимока је заселак Мала Варош. Низводно од Мале Вароши је село Палилула. Под тврђавом Сврљиг, крај десне обале речице Белице, налазе се остаци три црквине. То су Горња и Доња црквина /XI-XIV век/ и црквина Св. Стефан. На ушћу Белице у Сврљишки Тимок, до потеса Бањица, је Лукина црква. Узводно од Лукине цркве је село Нишевац. У подграђу Сврљига, на Пазаришту, налази се црквина Св. Пантелејмона (Петровић, 1997).

У повељи Василија II, 1020. године, област са местом Сврљиг припада епархији Ниш (Новаковић, 1908: 33, 35-36). Град Сврљиг је Стефан Немања освојио, 1186-1190. године, као и градове Равно /антички Велики Тимок/ и Кожељ, које је разорио (Стефан Првовенчани, 1988: 72). Имајући у виду Немањин продор до Равна и Кожеља, да се претпоставити да је Сврљигу припадао део Тимока до ових градова па се, самим тим, дотле простирала и Нишевска земља. Град Сврљиг је у XIII и XIV веку обнављан јер се у запису на листовима *Сврљишког Јеванђеља* тврди да га је, 1279. године, Константин чтец, звани Војсил граматик, писао у граду Сврљигу при нишком епископу Никодиму за презвитера Георгија „званом поп Радослав“ (Стојановић, 1982: 12). Уколико се има у виду овај запис, јасно је да Сврљиг још увек не припада Видинској епископији. По свему судећи, Сврљиг је ушао у састав Видинског деспотата у време краља Милутина и Михајла Шишмана. После Битке код Велбужда, 1330. године, у време српског краља и

⁸ У више наврата смо се бавили средњовековном земљом Тимок и њеним жупама међу којима је посебно место имала српска жупа Сврљиг (Андрејић, 2015: 109-110; Андрејић, 2016: 144-157, 151-152).

⁹ Данашњи град Сврљиг је неколико километара узводно.

цара Душана и његовог сина Уроша, жупа Сврљиг припада Србији. Сврљиг је поново ушао у састав Видинске кнежевине тек после 1367. године и женидбе деспота Страцимира са ћерком кнеза Лазара.

У време побуне 1404. године против султана Мусе видинска властела Константин и Фружин су били лојални деспоту Стефану. Град Сврљиг и Соколницу, које је држао од турске одметнути Хамза – Гамза,¹⁰ војвода деспота Стефана, султан Муса је заузео, а становништво градова и околине раселио, 1413. године. Муса је заузео Соколницу и заробио Хамзу, а затим послао у Једрене, где је и погубљен (Филозоф, 1989: 115). Потом је напао градове Липовац, Болван, Сталаћ и Копријан. Сви су усвојили да је Соколница тврђава Соко Град код Бање. Међутим, убикација Соколнице као Соко Града „не мора бити тачна“, при чему се наводи и тврдња бугарских научника који су Соколницу убицирали негде у горњем току реке Тимок (Мишић, 1987: 77). Мишић је град Соколницу убедљиво лоцирао у Горњој Соколовици крај Алдиначке – Жуковачке реке, југоисточно од Књажевца (Мишић, 1987: 77). Произилази да је у позном периоду главна тврђава у жупи Тимок била Соколница.

После освајања Видинског деспотата и делова Србије, Османлије су формирале истоимени Видински санџак а жупе, најчешће, претворили у истоимене нахије. У нахију и град Сврљиг упала је војска Јанка Хуњадија, 1445. године. Према додатку пописа области Крушевца, Топлице и Дубочице сачињеног 1444-1446. године, Караџа је диздар тврђаве Сврљиг, 1453. године (Зиројевић, Ерен, 1968: 388), а 1455. године диздар је Сулејман-бег, син Кара-Богдана (Кнежевић, 1993-1994: 173).

Уместо закључка

У завршном осврту укратко ћемо поновити неке од основних закључака. Наиме, као што је већ наглашено, средњовековна жупа Сврљиг налазила се у поречју Сврљишког Тимока, а најстарије средиште је било у старом античком Горњем Тимоку, на простору данашњег Нишевца, а касније у граду Сврљигу.

Жупа Сврљиг није припадала Видинском деспотату. У њој су се, по нашим сазнањима, налазила 72 жива насеља у периоду пре 1459. године: тврђава Сврљиг,

¹⁰ Војвода Хамза упућује на неког исламизираниог војводу. Мишљења смо да би његово право име могло бити Гамза. Аналогна деформација је примећена и у вези епског Мусе кесеције, за кога се сматра да је у питању Турчин. Међутим, по нашем мишљењу, у питању је православни Арбанас – деспот Мусаки, а иза челника Мусе, зета кнеза Лазара, „крије“ се Димитрије Мусаки, син Теодора Мусакија и српске госпође Данице (Андрејић, 2003: 60-64).

Подград – Сврљиг, Гојмановце, Црниловце, Тиховце, Береница, Бојинце, Перковица, Ширина, Луково, Добријовце, Ђуринце, Кали Баба /Галибабинац/, Периш, Боравица, Грбавче, Белоиње, Аланинце – Веље Поље, Болузина, Нишевце, Копај Кошара, Позвизда, Ђурци, Гулихан – Гулиан, Давидовце, Лозана – Лозан, Крента, Хрсовац, Брекуново, Рашаница, манастир Св. Архангел, Околиште, Округлица, Бели Поток, Радмировце, Драјинце, Раденковац, Извор, Џуџинце, Штитар, Сливик, Зидине, Лалинце, Бурдун, Гујсавце, Кокоринце, Меривер, Бренце, Дарничар, Влахово, Алексинце, Милошевце, Бучанин, Уланичиште, Белковце, Глатнице, Орал, Чуберниче, Рашаница, Радивојевце, Милковце, Дољани, Црквиште, Јошиште, Белосавац, Козница, Бујаков Глог, Рударце, Врањан, Српце, Отуловце и Јарменинце.

Цркве су постојале и око 1400. године у селима: Подграду, Нишевцу, Перишу, Болузину – Плужини, Позвизду, Гулихану, Давидовцу, Брекунову, Околишту, Округлици, Лалинцу и Гујсавцу. Вероватно је некада постојала црква и месту Црквиште. Укупно је, према томе, у некадашњој жупи било 13 цркава и манастир Св. Архангела Михаила.

Пазар и панађур, недељна пијаца и годишњи вашар били су на тргу у Подграђу тврђаве Сврљиг. Овде је била и црква Св. Пантелејмона. Годишњи вашар се одржавао на дан посвете цркве у Сврљигу, 27. јула / 9. августа. Други вашар је одржан код манастира Св. Архангела Михаила, 8 / 21. новембра.

Извори и литература:

Алексић Ј. (1957). Жупе у сливу реке Ибар у средњовековној српској држави. У: *Историјски часопис* VII, Београд.

Аличич А. (1984). *Турски катастарски пописи неких подручја Западне Србије XV и XVI век*, I, Чачак.

Аличич А. (1985). *Турски катастарски пописи неких подручја Западне Србије XV и XVI век*, II, Чачак.

Андрејић Ж. (2000). *Владари Трибала*, Рача-Београд.

Андрејић Ж. (2003), О српском царском челнику Муси и његовом пореклу. У: *Рашка* 38-39, Рашка.

Андрејић Ж. (2007). *Црква Свете Богородице у Доњој Каменици*, Рача.

Андрејић Ж. (2010). *Историја Крагујевца од XII до XIX века*, Рача.

Андрејић Ж. (2011). Земља Кучево, Јасеница и Некудим. У: *Митолошки зборник* 25, Рача.

- Андрејић Ж. (2012). Српске средњовековне жупе у сливу Млаве. У: *Митолошки зборник* 26, Рача.
- Андрејић Ж. (2012). Средњовековне земље и жупе данашње Централне Србије. У: *Шумадијски анали* 7, Крагујевац.
- Андрејић Ж. (2013 а). Српске средњовековне жупе земље Кучево и Кучевског Загорја. У: *Митолошки зборник* 28, Рача.
- Андрејић Ж. (2013 б). Српска средњовековна жупа Ресава у земљи Браничево. У: *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности*, IV, Деспотовац.
- Андрејић Ж. (2013 в). Српска средњовековна жупа, град и нахија Хомољ. У: *Митолошки зборник* 30, Рача.
- Андрејић Ж. (2013 г). Српске средњовековне жупе Пек и Звизд и истоимене турске нахије. У: *Митолошки зборник* 32, Рача.
- Андрејић Ж. (2014 а). Средњовековне жупе у данашњој западној Шумадији. У: *Митолошки зборник* 33, Рача.
- Андрејић Ж. (2014 б). Српске средњовековне жупе у Крушевачко-јастребачком крају. У: *Расински анали* 12, Крушевац.
- Андрејић Ж. (2015). Средњовековна земља Тимок, Видински деспотат, Видински санџак и њихове жупе и нахије. У: *Баитиник* 17, Неготин.
- Андрејић Ж. (2016). *Средњовековна кнежевина Морава – земље и жупе VIII-XII век*, Рача.
- Андрејић Ж. (2017 а). Средњовековна српска земља Моравице и њене жупе. У: *Ужички зборник* 41, Ужице.
- Андрејић Ж. (2017 б). Српска средњовековна жупа Морава, епископија Морава и турска нахија Морава. У: *Зборник радова Народног музеја XLVII*, Чачак.
- Благојевић М. (2002). Жупа Моравица и земље Моравице. У: *Свети Ахилије у Ариљу*, Београд.
- Бојанић Д. (1973). Фрагменти збирног пописа видинског санџака из 1466. године; Фрагменти опширног пописа видинског санџака из 1478-81. године. У: *Мешовита грађа II*, Београд.
- Боянич-Лукач Д. (1975). Видин и Видинският санджак през 15.-16. век. У: *Документи от архивите на Цариград и Анкара*, Софија.
- Detelić М. (2007). *Епски gradovi*, Beograd.
- Динић М. (1968). Власти за време Деспотовине. У: *Зборник Филозофског факултета X-1*, Београд.
- Динић М. (1978). *Српске земље средњег века*, Београд.
- Живковић Т. (2000). Дукљанско-византијски рат 1072-1075. У: *Историјски часопис XLVII*, Београд.
- Заяков Н. (1981). Етнодемографският характер на Видинският санджак през XV-XVI век. У: *Известия на музеите в Северозападна Българија* 5, Софија.

- Зиројевић О., Ерен Е. (1968). Попис области Крушевца, Топлице и Дубочице. У: *Врањски гласник* 4, Врање.
- Лиречек К., Радоњић Ј. (1978). *Историја Срба II*, Београд.
- Јовановић К. (1940). *Неготинска крајина и Кључ*, Београд.
- Јовановић П. С. (1935). *Пореч*, Београд.
- Калић Ј. (1983). Ниш у средњем веку. У: *Историја Ниша I*, Ниш.
- Кнежевић Б. (1993-1994). Друштво и уметност у Источној Србији од 1455. до 1586. године. У: *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 26, Нови Сад.
- Ковачевић Љ., Јовановић Љ. (1894). *Историја српског народа*, Београд.
- Мишић С. (1987). Поход султана Мусе на Деспотовину 1413. године и источна српско-турска граница. У: *Историјски гласник* 1-2, Београд 1987.
- Мишић С. (2009). Жупа и нахија Сеница у средњем веку. У: *Милешевски зборник* 8, Пријепоље.
- Мишић С. (2014). *Историјска географија српских земаља од 6. до половине 16. века*, Београд.
- Мишковић Ј. (1881). Књажевачки округ. У: *Гласник Српског ученог друштва* XLIX, Београд.
- Новаковић С. (1908). Охридска архиепископија у почетку XI века. У: *Глас* 76, Београд.
- Павловић Д. (1979). Средњовековне жупе у Западном Поморављу. У: *Зборник радова Народног музеја* X, Чачак.
- Петровић П. (1997). Римљани на Тимоку. У: *Археологија Источне Србије*, Београд.
- Петровић С. (1997). *Сврљиг*. Сврљиг.
- Пириватрић С. (1997). *Самуилова држава*, Београд.
- Првановић С. (1970). Порекло Тимочана и тимочког дијалекта. У: *Развитак* 6, Зајечар.
- Раčki F. (1867). Prilozi za zbirku srpskih i bosanskih listina. У: *Rad JAZU*, I, Zagreb.
- Рибар Т. (2009). *Западне стране у средњовековној босанској држави*, Београд.
- Смиљанић А. (2009). Босански жупани у XV вијеку. У: *Зборник за историју Босне и Херцеговине* 6, Београд.
- Срећковић П. (1884). *Историја српског народа I*, Београд.
- Стефан Првовенчани. (1988). Сабрани списи, прир. Љ. Георгијевска-Јухас, Београд.
- Стојановић Љ. (1902/1982) *Стари српски записи и натписи I*, Београд.
- Stojaković M. (1987). *Vraničevski tefter*, Beograd.
- Ћирковић С. (1981). Образовање српске државе. У: *Историја српског народа* 1, Београд.
- Ћоровић-Љубинковић М. (1978). *Ка проблему словенизације Београда и Северне Србије*. У: *Годишњак града Београда* XXV, Београд.
- Томовић Г. (1998). Затрнавска жупа. У: *Косовско-метохијски зборник* 2, Београд.
- Томовић Г. (2000). Жупа Морава и нахија Морава. У: *Рудо Поље – Карановац – Краљево*, Краљево.
- Томовић Г. (2002). Жупа Будимља. У: *Милешевски записи* 5, Пријепоље.

- Томовић Г. (2003). Жупа Љубовиђа. У: *Краљ Владислав и Србија XIII века*, Београд.
- Томовић Г. (2005). Дабар. У: *Милешевски записи* 6, Пријепоље.
- Ћирковић С. (2009). Земља Мачва и град Мачва. У: *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор LXXIV*, св. 1-4, Београд.
- Филозоф К. (1989). *Житије деспота Стефана Лазаревића*, прир. Г. Јовановић, Београд.
- Надџибегич Н., Нандџић А., Ковачевић Е. (1972). *Oblast Brankovića, opširni katastarski popis iz 1455. godine*, Sarajevo.
- Цвијић Ј. (1922). *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Београд.
- Шабановић Х. (1964). *Турски извори за историју Београда*, Београд.

Živojin Andrejić

MEDIEVAL PARISH SVRLJIG IN THE SERBIAN COUNTRY TIMOK

Medieval parish Svrljig was located in the basin of the Svrljiski Timok and the oldest center was in the ancient Upper Timok from the antique period in the area of the present-day Nisevac, and later in the town of Svrljig.

The parish Svrljig did not belong to the lands of the Vidin despot. In the parish of Svrljig there were 72 functioning villages before 1459. Churches existed around 1400 in the villages of Podgrad, Nisevac, Peris, Boluzina – Pluzina, Pozvizd, Gulihan, Davidovac, Brekunovo, Okoliste, Okruglica, Lalinac and Gujsavce. Undoubtedly, there used to be a church in the village of Doljani, which is called Crkviste (the Church land). There were 13 churches in the former parish altogether and a monastery of St. Archangel Michael.

Pazar and Panadjur, a weekly market and an annual fairground were on the square outside the fortress of Svrljig. Here was also the church of St. Pantelejmon. The annual fair was held on the day of the consecration of the church in Svrljig on August 9. The second fair was held at the monastery of St. Archangel Michael, on November 21.